

Korthornad vedstekel, *Tremex fuscicornis*, funnen i Lule lappmark (Hymenoptera: Siricidae)

JOHANNES BERGSTEN & PER HEDSTRÖM

Den korthornade vedstekeln *Tremex fuscicornis* är en doldis bland de svenska vedsteklarna. I Kjellanders (1945) faunistiska genomgång av de i Sverige förekommande arterna i familjen Siricidae var arten känd endast ifrån två honor i Naturhistoriska riksmuseet insamlade av P. Wahlgren i Östergötland och nämnda redan av Thomson (1871). Även Tullgren (1908) uppger arten från Östergötland. Landin (1971) anger arten som spridd i flera mellan- och nordsvenska landskap. Arten har få kända lokaler och fynd i Sverige (Ehnström & Axelsson 2002); förutom de äldre östgötska även Båtfors 1978 (UP), Bäcklösa 1977 (UP) och Vårdinge 1993-4 (SÖ) (Cederberg 2002) samt ett opublicerat fynd från Dalsland, Laxarby sn., Bågeholm (7:IX:1974, leg. Ted Jonsson, ex. i Göteborgs Naturhistoriska Museum) i artdatabankens observationsdatabas (Gärdenfors muntl.). Enligt Ehnström &

Axelsson (2002) har arten i Norrland påträffats upp till Lycksele lappmark.

I den svenska rödlistan klassas den korthornade vedstekeln som VU, och påträffad i Östergötlands, Stockholms, Uppsalas och Norrbottens län (Gärdenfors 2000). Förekomsten i Norrbottens län hänvisar möjligen till det av Midtgaard m fl (1994) uppgedda fyndet från Lule lappmark. Ehnström & Waldén (1986) hänvisar till ett ex kläckt ur björk från Lappland. I Norge gjordes det första fyndet av arten i april 1991, Hof Kommun, Vestfold, där döda exemplar återfanns i några hål i björkved (Midtgaard m fl 1994). Sällsynt även i Finland med få fynd, varav det nordligaste är från Vasa (Vitasaari 1984).

Artens biologi

Honan finner med sitt äggläggningrör sprickor i barken och lägger äggen inne i

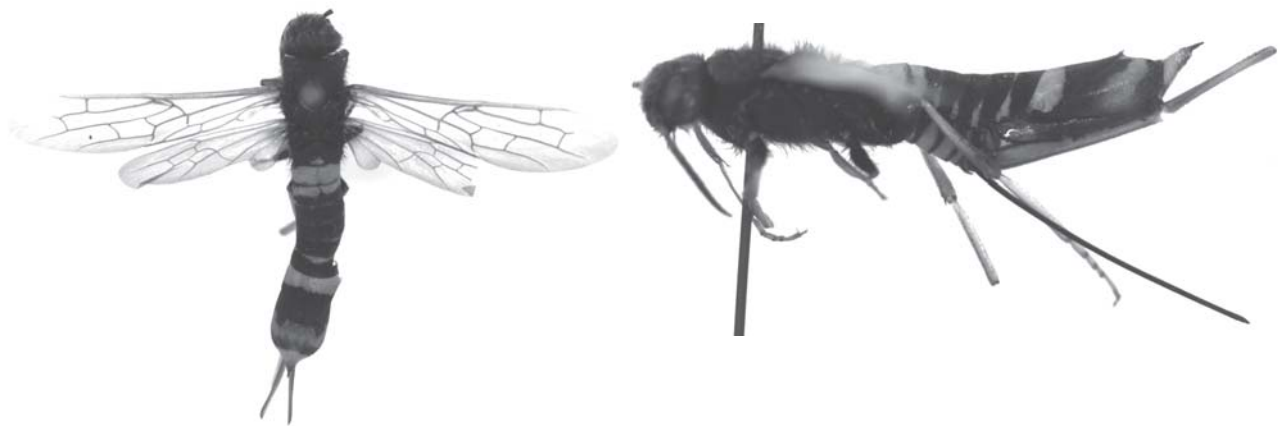

Fig. 1. Den insamlade honan av korthornad vedstekel från Norrbotten, 28:VIII:2003, tagen död på stammen av en levande asp av P. Hedström. Uppifrån (till vänster) och från sidan (till höger). [*Tremex fuscicornis* taken in Norrbotten, north Sweden, on *Populus tremula*, 28:VIII:2003, Leg. P. Hedström. Dorsal and lateral views.]

veden av lövträd. I Sverige har arten framförallt påträffats på björk men även asp. Tullgren (1908) och Landin (1971) anger även bok, men uppgiften behöver ej avse svenska förhållanden. Arten är i världen känd från ett tiotal lövträdssläkten, från Mellaneuropa bl a bok, ek, alm, avenbok och *Salix* sp. Arten flyger och lägger ägg sent, från augusti till oktober, och utvecklingen tar två år i Mellaneuropa, men är möjligen längre i Norrland. Samtidigt som honan med sitt långa äggläggingsrör lägger ägg i veden infekterar hon veden med en svamp som senare blir mat åt larven. Dessutom sprutar hon in ett ämne i veden som gör miljön lämplig för svampen (Baldini 2001). Uppgifterna om vilken svamp det rör sig om är motstridiga och beror troligen på att svamparten kan variera; namngivna kandidater är bl a rötticka (*Bjerkandera fumosa*), slinger-

Fig. 2. Hona av korthornad vedstekel i färd med att lägga ägg. [Female *Tremex fuscicornis* ovipositing in a deciduous tree.]

ticka (*Cerrena unicolor*) och svedticka (*Bjerkandera adusta*) (Cederberg 2002, Ehnström & Axelsson 2002, Vitasaari 1984).

Den korthornade vedstekeln är lätt att känna igen och skilja från övriga medlemmar i familjen; antennerna är korta, med endast 12-16 leder till skillnad från övriga arter som har antenner med 17-30 leder. Kroppsstorlek 15-40 mm och bakkroppen är gul med svarta tvärband (Fig. 1-2). Övriga kroppen är övervägande svart förutom skenben och fötter som är gula.

Australien och Sydamerika

Arten är ursprunglig i Europa och Asien men har på senare tid spridit sig med människans hjälp till olika delar av världen. I Australien hittades den första gången i december 1996 (Chief Plant Protection Officer 2003). Första fyndet i Chile gjordes i februari 2000 (Baldini 2001) och man antar där att arten kommit med ved från Kina. Att arten bara skulle angripa nyligen döda lövträd som Ehnström & Axelsson (2002) uppger stämmer inte riktigt (se även fyndet nedan på levande asp). Arten lägger ägg även i levande träd men dras framförallt till skadade eller av olika anledningar stressade träd som den upptäcker genom de ämnen träd i stressade situationer sänder ut (Baldini 2001). Men när populationerna blir stora angrips även helt friska träd. Vid stora angrepp i ett träd missfärgas löven och trädet dör slutligen. Dessutom förstörs virket av den infekterade svampen, av gnagen från larverna och av utgångshålen, varför arten när den upptäcktes i bl a Chile inte sågs med blida ögon (Baldini 2001). Man har där bl a prövat biologisk bekämpning genom introduktion av den naturliga

parasitoiden *Megarhyssa* (Ichneumonidae). I Europa verkar arten dock ingenstans vara särskilt vanlig eller till större besvär för skogsbruket (Baldini 2001, Vitsaari 1984)). Arten är rödlistad även i Lettland som sällsynt (Latvian red Data Book Council 1992).

Fyndet i Lule lappmark

Per Hedström fann en död hona som satt fast med äggläggningröret på stammen av en levande asp (*Populus tremula*) den 28 augusti 2003. Lokalen var Tabmokberget, Voullerim, Lule lappmark (X 739350, Y 171550 gröna kartan Murjek 26 K NV) (Fig. 1). Det var en kvarlämnad asp på ett hygge sluttande mot nordväst med omgivande granskog av fuktig blåbärsristyp. Aspen mätte ca 40 cm i brösthöjd och honan satt på den solexponerade sydsidan av stammen. Baldini (2001) beskriver även att man ibland kan identifiera tidiga angrepp på att delar av abdomen sitter kvar med äggläggningröret inkilat i barken.

Citerad litteratur

- Baldini, A.U. 2001:** *Tremex fuscicornis*: Un factor de daño para el recurso forestal y agrícola. *Agronomia Y Forestal UC* 238:11-13. (<http://www.faif.puc.cl/extension/agroforuc/Revista%2016/tremex.pdf>)
- Cederberg, B. 2002:** *Tremex fuscicornis* - kort-hornad vedstekel. Artfaktablad, ArtData-banken 2002-01-10. www.ArtData.slu.se.
- Chief Plant Protection officer, 2003:** New plant pests and diseases recorded within Australia since 1996 - sorted by State. 10 oktober 2003. (<http://www.affa.gov.au/content/output.cfm?&OBJECTID=52175B7E-2199-4ED7-AC0645588638BF0C>)
- Ehnström, B. & Axelsson, R. 2002:** *Insektsnag i bark och ved*. Artdatabanken, SLU, Uppsala.

- Ehnström, B. & Waldén, H.W. 1986:** *Faunavård i skogsbruket. Del 2 - den lägre faunan*. Jönköping, Skogsstyrelsen.
- Gärdenfors, U. (red.) 2000:** *Rödlistade arter i Sverige 2000 – The 2000 red list of swedish species*. Artdatabanken, SLU, Uppsala.
- Kjellander, E. 1945:** De svenska arterna av familjerna Xiphydriidae, Siricidae och Oryssidae (Hym.). *Opuscula Entomologica* 10(1-2):1-15.
- Landin, B.-O. 1971:** Fältfauna Insekter 2:2. Natur och Kultur, Stockholm.
- Latvian Red Data Book Council, 1992:** Latvian Red Data Book. (<http://www.daba.lv/ldf/CORINE/Insect.html>).
- Midtgaard, F., Stokland, J.N. & Sverdrup-Thygeson, A. 1994:** *Tremex fuscicornis* (Fabricius) (Hymenoptera, Siricidae) a new woodwasp for the Norwegian fauna. *Fauna Norv. Ser. B.* 41:43.
- Thomson, C.G. 1871:** *Hymenoptera Scandinaviae Tom. I*. Lund.
- Tullgren, A. 1908:** Steklar Hymenoptera 4. Växtsteklar Phytophaga Fam. Lydidae, Siricidae och Thentredinidae (ex. p.). *Svensk Insektsfauna* 13.
- Vitsaari, M. 1984:** *Sahapistiäiset 3. Siricoidea, Orussoidea ja Cephoidea*. University of Helsinki. Department of Agricultural and Forest Zoology. Rapport 6, 66 sidor. [På finska.]

English summary

A female of the woodwasp *Tremex fuscicornis* (Hymenoptera: Siricidae) is reported from Lule lappmark, north Sweden. The female was found dead on the trunk of a living aspen-tree (*Populus tremula*) with the ovipositor inserted in the cortex. *Tremex fuscicornis* is redlisted as vulnerable in Sweden and there are few known previous findings in the country.

Författarnas epostadresser:
 Johannes.Bergsten@eg.umu.se
 Per.Hedstrom@fceduc.umu.se